

Աստղիկ Հակոբյան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵԻ (ՀՕԿ) ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆՅԱՆ ՃՅՈՒՂԵՐԻ ԱՌԱՋԻՆ ՔԱՅԼԵՐԸ

**Հայաստանի օգնության կոմիտե, պարսկաստանյան ճյուղեր, Խորհրդային Հայաստան,
պարսկահայություն, հայ համայնք, մշտական կապ, նյութական օգնություն**

Հայաստանի օգնության կոմիտեի (ՀՕԿ) հիմնադիր ժողովը տեղի ունեցավ 1921 թ. սեպտեմբերի 13-18-ը Երևանում: Կոմիտեի կանոնադրության նախագիծը միաձայն ընդունվեց 1921 թ. սեպտեմբերի 14-ին՝ Երևանում տեղի ունեցած ՀՕԿ-ի հիմնադիր ժողովի երկրորդ նիստի ժամանակ, որը նախագահում էր Արամայիս Երզնկյանը: Կոմիտեի անվան մասին համառոտ մտքերի փոխանակությունից հետո միաձայն ընդունվեց հետևյալը՝ կոմիտեն անվանել Հայաստանի օգնության կոմիտե¹: Սեպտեմբերի 15-ի երեկոյան ՀՕԿ-ի կանոնադրությունը ներկայացվեց ՀՍԽՉ ժողովրդական կոմիսարների խորհրդին, որը նույն երեկո քննության ենթարկելով կանոնադրությունը՝ անմշան փոփոխություններով հաստատեց այն²:

ՀՕԿ-ը սկզբում հիմնվեց գլխավորապես սովի դեմ պայքարելու համար, իսկ 1922 թ. հուլիսին Երևանում տեղի ունեցած համագումարի ժամանակ մշակվեց և հաստատվեց նոր կանոնադրություն, որի մեջ ուղենշված էր երկու հիմնական նպատակ՝ պատերազմական աղետներից տնտեսապես քայքայված Հայաստանի վերաշինություն և սովյալ ազգաբնակչությանը օգնության տրամադրում: Այդ նպատակներին հասնելու համար նախատեսվում են որոշակի միջոցներ: Նյութական առումով կոմիտեն հույսը դրել էր արտասահմանյան հայկական գաղթօջախների վրա, որովհետև Հայաստանի բնակչությունը տնտեսապես մեծ կորուստներ էր կրել, իսկ գաղթօջախների հայության մի մասը զերծ էր մնացել արշավանքներից և աղետներից³:

ՀՕԿ-ը ցանկանում էր համախմբել երկրից դուրս գտնվող հայ մտավորականությանն ու կարող այլ ուժերը Հայաստանի օգնության գաղափարի շուրջ և կապել նրանց Խորհրդային Հայաստանի հետ: Իր նպատակների իրականացման համար ՀՕԿ-ի Երևանի կենտրոնական վարչությունը կարճ ժամանակամիջոցում մասնաճյուղեր հիմնեց ԽՍՀՄ-ի գրեթե բոլոր հայաշատ քաղաքներում, ինչպես նաև Հունաստանում, Բուլղարիայում, Ռումինիայում, Ֆրանսիայում, Պարսկաստանում, Եգիպտոսում, Ալժիրում և այլուր⁴:

¹ Տե՛ս Հայաստանի ազգային արխիվ (հետայսու՝ ՀԱԱ), ֆ. 178, ց. 1, գ. 2, թ. 22:

² Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 2, թ. 23:

³ Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 19, թթ. 58 և շրջ:

⁴ Տե՛ս Հայ սփյուռք հանրագիտարան, Երևան, 2003, էջ 691:

Պարսկաստանում Խորհրդային Հայաստանի լիազոր ներկայացուցչության ու հյուպատոսությունների և նրանց շուրջը խմբված, այսպես կոչված, «առաջադիմական» ուժերի ջանքերի շնորհիվ մասնաճյուղեր էին ստեղծվել դեռևս 1922 թվականին¹:

Սույն հոդվածում փորձ է արվել ներկայացնել Հայաստանի օգնության կոմիտեի պարսկաստանյան ճյուղերից առավել նշանավոր չորսի՝ Թեհրանի, Թավրիզի, Ռաշտի ու Էնզելիի հիմնադրման նպատակը և սկզբնական շրջանում ծավալած գործունեությունը:

ՀՕԿ-ի պարսկաստանյան մասնաճյուղերի առաջնեկը Թեհրանի ՀՕԿ-ն էր:

1922 թ. փետրվարի 5-ին Թեհրանի Հայ ակումբի դահլիճում կայացավ մոտ 70 հոգուց բաղկացած ժողով՝ ՀՕԿ ստեղծելու նպատակով, որին մասնակցում էին տեղական հասարակության մեջ իրենց հասարակական դիրքով փոքրիշատե հայտնի ներկայացուցիչներ՝ առանց կուսակցական խտրականության: Ժողովը քվեարկությամբ ՀՕԿ-ի վարչության անդամներ ընտրեց հետևյալ անձանց՝ Ք. Հարությունյան, Սեթ Ներսիսյան, Տիգրան Տեր-Հակոբյան, Ջիբրայիլ Բուդաղյան, Հովսեփ խան Ղարախանյան, Ալբերտ Տեր-Հովհաննիսյան, Հայր Աբգար, տիկին Քովանյան, տիկին Վ. Պետրոսյան: Անձնափոխանորդներ ընտրվեցին Աղայանը, Ավետիս խան Տեր-Գրիգորյանը և տիկ. Ե. Միքայելյանը: Վեհսկողաչ Կանձնաժողովի անդամներ ընտրվեցին Ռ. Մովսիսյանը, Հ. Ավագյանը և Ն. Բժշկյանը, անձնափոխանորդ՝ Ջաքարիա Հովսեփյանը:

Փետրվարի 16-ի նիստում Հայ օգնության Թեհրանի կոմիտեն ունեցավ հետևյալ վերջնական կազմը՝ Ք. Հարությունյան (նախագահ), Ա. Աղայան (քարտուղար), Ա. Տեր-Հովհաննիսյան (գանձապահ), տիկ. Վ. Պետրոսյան, Հայր Աբգար, Ջ. Բուդաղյան, Սեթ Ներսիսյան, Ա. Տեր-Գրիգորյան, Տ. Տեր-Հակոբյան²:

1923 թ. հուլիսի 30-ին Հայաստանի օգնության կենտրոնական կոմիտեի դիվանին հղած Թեհրանի ՀՕԿ-ի գրության մեջ նշվում էր, որ Հայաստանի օգնության Թեհրանի կոմիտեն (ՀՕԹԿ) հիմնվեց Խորհրդային Հայաստանից հասնող ծանր լուրերին ժամանակին արձագանքելու, նրա ազգաբնակչության ֆիզիկական պահպանման և տնտեսական կյանքի վերաշինության գործին օժանդակելու նպատակով, Պարսկաստանում Խորհրդային Հայաստանի ներկայացուցիչ Լևոն Սարգսյանի ջանքերով³:

Սկսելով իր գործունեությունը մայրաքաղաքում՝ կոմիտեն մի շարք նույնանման մարմինների ստեղծման նախաձեռնող դարձավ պարսկահայ գաղթօջախի այլ բնակավայրերում, որոնց մի մասն անկախ, մյուս մասն էլ Հայաստանի օգնության Թեհրանի կոմիտեի միջոցով ժամանակին չխնայեցին իրենց ջանքերը՝ օգնելու Հայաստանի սովյալներին և նրա սերմազուրկ գյուղացիությանը⁴:

Մի շարք պատճառներից ելնելով՝ ՀՕԹԿ-ը ստիպված էր գործել խիստ զգույշ և փոխզիջումներով: Այդ պատճառով էլ ուղարկվող դրամները ստիպված էին

¹ Տե՛ս Հայ ժողովրդի պատմություն, հ. 7, Երևան, ՀՍՄՀ ԳԱ հրատ., 1967, էջ 569:

² Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 44, թ. 1:

³ Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 47, թ. 38:

⁴ Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 47, թ. 38 շրջ.:

Հայաստան հասցնել ոչ թե ՅՕԿ-ի, այլ Մերձավոր Արևելքում ամերիկյան նպաստամատույց կոմիտեի (Ռելիեֆի) օգնությամբ¹:

1922 թվականի մարտի վերջին ՅՕԹԵԿ-ը ամերիկյան Ռելիեֆի միջոցով Հայաստան է ուղարկել 10 000 դրամ, իսկ նույն թվականի մայիսին՝ 31 000 դրամ²:

1923 թ. հուլիսի 30-ին Հայաստանի Օգնության կենտրոնական կոմիտեի դիվանին հղած ՅՕԹԵԿ-ի գրությունից պարզ է դառնում, որ նրանց չի հաջողվել Երևանի Ռելիեֆի մասնաճյուղից ձեռք բերել վերոհիշյալ գումարների ստացականներ. միայն վավերաթղթեր են ստացվել նրա Թավրիզի ներկայացուցչից, որի միջոցով ուղարկվել են գումարները: Գրության մեջ փաստվում էր, որ այդ գումարներն ուղարկվել են Պարսկական Ատրպատականից Հայաստան սերմացու հասցնելու համար³: Գրության մեջ նշվում է, որ Պարսկաստանի տնտեսական տագնապի, պարսկահայ հասարակական-մշակութային հաստատությունների նյութական և բարոյական ծանր վիճակի և մի շարք այլ պատճառներով պարսկահայությունը՝ ընդհանրապես, և Թեհրանի հայությունը՝ մասնավորապես, չկարողացան ավելի լայն չափերի հասցնել այդ օգնությունը⁴:

Խորհրդային Հայաստանի հետ մշտական կապ պահպանելու, պարսկահայության հետաքրքրությունը հայրենիքի նկատմամբ վառ պահելու համար խնդրվում էր Պարսկաստան ուղարկել տեղեկագրեր և հրատարակություններ ՅՕԿ-ի գործունեության, օգնության գործընթացի, Խորհրդային Հայաստանի տնտեսական կարիքների և կացության վերաբերյալ⁵:

Գրության մեջ փաստվում էր նաև ՅՕԹԵԿ-ի լուծարման մասին, նշվում, որ անհրաժեշտության դեպքում ՅՕԿ-ի պահանջով և տեղական պայմանների թույլտվությամբ ՅՕԹԵԿ-ը պատրաստ է հետագայում շարունակել իր գոյությունը և համեստ գործունեությունը⁶: Այդպես էլ եղավ:

1924 թ. նոյեմբերի 2-ին երեկոյան ժամը 6-ին, Հայկական ակումբում տեղի ունեցավ ՅՕԿ-ի Թեհրանի ճյուղի ընդհանուր ժողով: Ժողովի նախագահ միաձայն ընտրվեց Ջ. Բուդաղյանը, իսկ քարտուղարներ՝ Տիգրան Տեր-Հակոբյանը և Ս. Սարհատյանը⁷: Ժողովում ընտրվեց ՅՕԿ-ի Թեհրանի ճյուղի վարչություն՝ բաղկացած 9 անդամից՝ Երվանդ Մովսիսյան, Նվարդ Մասունյան, Հովսեփ Միրզայան, Վարդան Հովհաննիսյան, Սիմոն Հովյան, Տիգրան Տեր-Հակոբյան, Ալեքսան Թունյան, Սիմոն Սիմոնյան և Ալ. Ֆրենդյան⁸: Ընտրվեցին նաև երկու փոխանդամներ՝ Ալեք Հովհաննիսյան և Լևոն Թադևոսյան⁹:

¹ Առավել մանրամասն տես ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 47, թթ. 38 շրջ.-39:

² Տես ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 47, թ. 39 շրջ.:

³ Տես ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 47, թ. 40:

⁴ Տես ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 47, թթ. 41 և շրջ.:

⁵ Տես ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 47, թթ. 42 և շրջ.:

⁶ Տես ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 47, թթ. 41 շրջ.-42:

⁷ Տես ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 409, թ. 3:

⁸ Տես ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 409, թ. 3 շրջ.:

⁹ Տես ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 409, թ. 4:

1925 թ. հունվարի 29-ին Հայաստանի Օգնության Թեհրանի կոմիտեի՝ Հայաստանի Օգնության կենտրոնական կոմիտեին ուղարկված գրությունը փաստում է, որ Հայաստանի օգնության Թեհրանի կոմիտեն կազմվեց 1924 թ. նոյեմբերի 2-ին՝ Ս. Առաքելյանի նախաձեռնությամբ, քարտուղարներն էին Ս. Սիմոնյանը և Եր. Մովսիսյանը, գանձապահը՝ Ն. Մասունյան հաշվապահը՝ Ալ. Ֆրենդյանը: Մյուս անդամներն էին Հովսեփ Միրզայանը, Տիգրան Տեր-Հակոբյանը, Սիմոն Հովույանը, Ալ. Թունյանը և Վարդան Հովհաննիսյանը¹: Գրության մեջ նաև նշվում էր կոմիտեի 96 անդամներ ունենալու, ինչպես նաև այդ թվականից նոր անդամներ ավելացնելու փաստը:

Կոմիտեն ուներ դպրոց և դպրոցին կից գրադարան-ընթերցարան: Դպրոցը երկսեռ էր, վեցդասյա, որը պահվում էր անշարժ կայքերի հասույթներով, կտակված դրամների տոկոսներով, զանազան ձեռնարկումների եկամուտով և թոշակով: Չնայած դրան՝ դպրոցն ամեն տարի ունենում էր բյուջեի խոշոր պակասորդ: Ջգացվում էր դասագրքերի կարիք, որն իր հետևանքն էր թողնում դպրոցական աշխատանքների վրա:

Կոմիտեն ուներ կնիք՝ «Հայաստանի Օգնության Թեհրանի Կոմիտե» անվամբ²:

Պարսկաստանի մեկ այլ հայաշատ քաղաքում՝ Թավրիզում, համաձայն Հայաստանի Օգնության կենտրոնական կոմիտեի առաջարկության, ՀՍԽՀ Ատրպատականի ընդհանուր հյուպատոս Եզեկ Երզնկյանը Արամյան թատրոնի սրահում 1922 թ. ապրիլի 21-ին երեկոյան ժամը 5-ին հրավիրեց հայ համայնքի բազմամարդ ժողով՝ քննարկելու Հայաստանի սովյալների կացությունը և Թավրիզում նրանց օգնություն կազմակերպելու հարցը: Հատուկ ցուցակով հրավիրված էին Թավրիզի հայության բոլոր հոսանքներին ու խավերին պատկանող անհատներ. ժողովին ներկա էր մոտ 80 հոգի:

Ե. Երզնկյանը խոսեց մտահոգող խնդիրների մասին, ապա կարդաց Հայաստանի Օգնության կենտրոնական կոմիտեի դիմումը, որտեղ կոչ էր արվում Թավրիզում օգնության կոմիտե կազմակերպել³:

Ժողովական Վարդան Հովհաննիսյանը օգնության գործը կազմակերպելու համար պահանջեց Թավրիզի հայ համայնքի ընդհանուր ժողով գումարել: Ժողովականներից ոմանք, ինչպես նաև Ե. Երզնկյանը բացատրեցին, որ Պարսկաստանի այդ ժամանակվա քաղաքական պայմաններում, երբ ռազմական դրություն էր տիրում, հնարավոր չէր ընդհանուր ժողով գումարել, իսկ օգնության գործը շուտափույթ կազմակերպելու համար անհրաժեշտ էր բավարարվել գաղութի բոլոր խավերը ներկայացնող բազմամարդ այդ ժողովով:

Նախագահության առաջարկով ժողովը կոմիտե կազմելու համար առաջարկեց հետևյալ թեկնածուներին՝ Ջաքարիա Նազարբեկյան, Հեղինե Առուստամյան, Արիստակես Օհանյան, Ստեփան խան Եղիազարյան, Երվանդ Հարությունյան,

---

1 Տես ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 109, թ. 25:

2 Տես ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 109, թ. 26:

3 Տես ՀԱԱ, 178, ց. 1, գ. 1, թ. 41:

Առաքել Հարությունյան, Արամ Բուդաղյան, Ներսես Ներսիսյան, Թովմաս Օհանյան, Սամսոն Բուդաղյան, Առաքել Պատմագրյան, Հակոբ Ավագյան, Տիգրան Խան Գորոյան, Սարգիս Մելիք-Ազարյանը, Այծենհիկ Մելիք-Ազարյան և Հեղինե Ժորժ¹:

Ժողովականներից քվեարկությանը մասնակցեցին 64 հոգի: Ժողովի կողմից ընտրված հանձնաժողովը՝ մասնակցությամբ Հակոբ Ավագյանի, Լևոն Մելիք-Ազարյանի և Անդրեաս Պետրոսյանի, գտավ, որ ըստ ստացած ձայների քանակի՝ կոմիտեի վարչության անդամներ են ընտրվում հետևյալ 11 հոգին՝ Հեղինե Առուստամյան, Ստեփան Խան Եղիազարյան, Հակոբ Ավագյան, Երվանդ Հարությունյան, Ջաքարիա Նազարբեկյան, Սամսոն Բուդաղյան, Հեղինե Ժորժ, Առաքել Պատմագրյան, Այծենհիկ Մելիք-Ազարյան, Արամ Բուդաղյան, Սարգիս Մելիք-Ազարյան: Այսպիսով, կազմակերպվում է Հայաստանի օգնության Թավրիզի կոմիտեն՝ բաղկացած 11 հոգուց²:

1922 թ. ապրիլի 30-ին վերաբերող արխիվային փաստաթղթից, որի մեջ ներբերված է Հայաստանի Օգնության Թավրիզի կոմիտեի կոչը՝ ուղղված Ատրպատականի հայությանը, պարզ է դառնում, որ Հայաստանի Օգնության Թավրիզի կոմիտեի նախագահին էր Հակոբ Ավագյանը, փոխնախագահը՝ Ստ. Եղիազարյանը, գանձապահը՝ Ս. Բուդաղյանը, քարտուղարը՝ Ե. Հարությունյանը: Կոմիտեի վարչության անդամներն էին Հ. Առուստամյանը, Ա. Մելիք-Ազարյանը, Հ. Ժորժը, Ա. Բուդաղյանը, Ս. Մելիք-Ազարյանը, Առ. Պատմագրյանը, Թ. Օհանյանը³: Ինչպես նշվեց, Թ. Օհանյանի անունն առկա էր առաջ քաշված թեկնածուների շարքում, սակայն չկար կոմիտեի՝ քվեարկությամբ ընտրված վարչության անդամների ցանկում: Այդ փաստերը, որոնք քաղված են 1922 թ. ապրիլի 22-ով թվագրված արխիվային փաստաթղթից⁴, խոսում են այն մասին, որ ընդամենը ութ օր անց Ջաքարիա Նազարբեկյանի անդամությունը կոմիտեին փոխարինվում է Թ. Օհանյանի անդամությամբ:

Այս կոմիտեն գործի անցավ՝ վստահ լինելով Ատրպատականի հայության լայն խավերի ջերմ հայրենասիրությանը⁵: 1922 թ. ապրիլի 30-ին Թավրիզի ՀՅԿ-ը հատուկ կոչով դիմեց Ատրպատականի հայությանը: Կոչում մասնավորապես ասվում էր. «... մենք լիալոյս ենք, որ նա (Ատրպատականի հայությունը - Ա. Հ.) ինչպես միշտ, այնպես էլ այժմ ոչ մի միջոց ու ջանք չի խնայի ջերմ արձագանք տալու սոված ու քայքայված Հայաստանի օգնութեան կոչին»⁶:

Հայաստանի Օգնության կոմիտեի ընդհանուր համագումարին ներկայացրած Հայաստանի Օգնության Թավրիզի կոմիտեի զեկուցումից պարզ է դառնում, որ իր գործունեության առանցքը համարելով նյութական օգնությունը Հայաստանին՝ դրամով, մթերքով, ապրանքով և այլն, կոմիտեն կազմակերպելուց անմիջապես հետո ձեռնամուխ է լինում դրամական հասույթներ ստեղծելու գործին:

1 Տե՛ս ՀԱԱ, 178, ց. 1, գ. 1, թ. 41 շրջ.:

2 Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 1, թթ. 41 շրջ. և 42:

3 Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 1, թ. 40:

4 Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 1, թթ. 41 շրջ. և 42:

5 Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 1, թ. 40:

6 ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 1, թ. 40:

Այդ նպատակով կազմակերպում է դրամի հանգանակություն Թավրիզի հայ և օտարազգի գաղութներում, ինչպես նաև մի շարք պարսիկ պաշտոնյաների շրջանում, որը կազմում է 8321,50 դրամ:

Հասարակության լայն խավերին իր գոյության մասին իրազեկելու համար կոմիտեն Թավրիզի կենտրոնական պարտեզում կազմակերպում է զբոսանք, հավաքվում է 562 դրամ զուտ եկամուտ: 1922 թ. դեկտեմբերի 7-ին կազմակերպվում է շքեղ երեկույթ, որի ընթացքում ստացվում է 3356 դրամ շահույթ¹:

Թավրիզի ՅՕԿ-ը, անսալով իրանահայ գյուղացիության ձգտմանը՝ վերադառնալ Հայաստան, գումար է տրամադրում նրանց: Կոմիտեն բազմիցս միջոցորդել է Հայաստանի հյուպատոսարանին՝ թույլատրել Հայաստան վերադառնալ այն տարագիրներին, ովքեր այնտեղ կարող են շինարարական գործ կատարել²:

Իր գործունեությունն ավելի արգասաբեր դարձնելու համար կոմիտեն աշխատել է մշտական կապ պահպանել Օզնության կենտրոնական կոմիտեի հետ, բայց, դժբախտաբար, դա նրան չի հաջողվել. նրա շատ դիմումներ Երևանի կոմիտեին անպատասխան են մնացել³:

Որպես հասարակական մարմին, Թավրիզի կոմիտեն, արտահայտելով տեղի հայության ընդհանուր տրամադրությունները, 1922 թ. հուլիսին դիմում է Խորհրդային Հայաստանի կառավարությանը՝ խնդրելով պահպանել Թավրիզում Հայաստանի հյուպատոսարանը, որը թանկ է հայության համար՝ որպես ազատ և անկախ հայրենիքի ներկայացուցչություն: Դիմումին ի պատասխան ստացվում է Հայաստանի կառավարության պատասխան հեռագիրը, որով նա հայտնում էր, որ հյուպատոսարանը պետք է պահպանվի: Դրանից հետո Խորհրդային Հայաստանի հյուպատոսարանը Թավրիզում գործեց ևս ութ ամիս⁴:

Թավրիզի կոմիտեի հիմնական նպատակը մայր հայրենիքի վերաշինության գործին օգտակար լինելն էր: Եթե այդ ուղղությամբ նա շատ բան չի կարողացել անել, պատճառը մի կողմից Թավրիզի հայ գաղութի քայքայված դրությունն էր, մյուս կողմից՝ Երևանի և Թավրիզի միջև մշտական կապի բացակայությունը⁵:

ՅՕԿ-ի մասնաճյուղ հիմնադրվեց նաև Էնզելիում⁶:

Հայաստանի Օզնության Կոմիտեի Էնզելիի մասնաճյուղը կազմվեց 1924 թ. հունիսի 25-ի և 26-ի ընդհանուր հասարակական ժողովներում՝ Էնզելիի հայ համայնական խորհրդի նախաձեռնությամբ: Այն սկսել է իր գործունեությունը հունիսի 30-ից: Վարչությունը կազմված էր հինգ հոգուց, իսկ դիվանը՝ երեք: Նախագահը Ազարիա Մնացականյանն էր, քարտուղարը՝ Գրիգոր Եղիազարյանը, գանձապահը՝ Գրիգորիս

1 Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 306, թ. 11:

2 Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 306, թ. 11 շրջ.:

3 Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 306, թ. 12:

4 Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 306, թթ. 12 և շրջ.:

5 Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 306, թ. 12 շրջ.:

6 Քաղաք Գիլանի մահանգում (Էնզելիի մասին առավել մանրամասն տե՛ս Հայ սփյուռք հանրագիտարան, Երևան, 2003, էջ 242):

Տեր-Յովհաննիսյանը, անդամներն էին Ջուճուղ Ղազարյանը և Ալեք Բեջանյանը: Էնզելիի ճյուղի բոլոր անդամները՝ 84 հոգի, վճարում էին անդամավճար: Կիրառվում էր կամավոր անդամավճարի համակարգը: Ամսավճարների քանակը կամավոր էր¹:

Բացի անդամավճարներից ճյուղի եկամտի աղբյուրներն էին երեկույթները, ներկայացումները, կինոյի պատահական ցուցադրությունները և այլ նման ձեռնարկներն ու պատահական եկամուտները: Ճյուղը չունեւ շարժական ու անշարժ գույք:

Գաղութն ուներ համեստ գրադարան, որը գտնվում էր Յամայնական խորհրդի իրավասության տակ և անմիջապես կառավարվում էր Յայկական ակումբի միջոցով: Գրադարանը պահվում էր համայնքի միջոցներով՝ հանձին Յամայնական խորհրդի: Տեղի նախկին երկդասյա դպրոցը միացված էր ռուսական դպրոցի հետ իրավական հավասար սկզբունքով՝ «Էնզելիի անվան միացյալ աշխատավորախորհրդային երկաստիճան դպրոց» անունով, որը պահվում էր հայ և ռուս գաղութների միացյալ միջոցներով:

Նոր, խորհրդային ոգի ու բնույթ կրող գրականության, ինչպես նաև դասագրքերի պահանջ էր զգացվում²:

Յայաստանի Օգնության կոմիտեի Էնզելիի ճյուղի 1925 թ. փետրվարի 20-ի թիվ 34 գրության մեջ՝ ուղղված Խորհրդային միացյալ հանրապետությունների լիազոր ներկայացուցչությանը կից հայկական գործերի քարտուղար Սուրեն Առաքելյանին, նշվում էր, որ վարչությունը սեփական շենք չունի. աշխատանքները կատարվում են վարչության անդամների բնակարաններում և Յամայնական խորհրդի գրասենյակում³:

Վարչությունը ուներ վճարովի միայն մեկ նամակատար՝ ամսական 20 դրան աշխատավարձով, իսկ մնացած բոլոր աշխատանքները կատարվում էին նրա անդամների ձեռքով՝ առանց որևէ դրամական վարձատրության: Կոմիտեն ուներ կնիք, իսկ դրոշմակնիք՝ ոչ:

Այդ գրությունից պարզ է դառնում այն իրողությունը, որ տեղի հայ գաղութը չափազանց աղքատ էր լուրջ պատրաստություն ունեցող ուժերի առումով, որոնք կարող էին զարկ տալ ճյուղի աշխատանքները, իսկ իրենց տրամադրության տակ գտնվող սակավաթիվ ուժերը չափազանց ծանրաբեռնված էին հասարակական բազմաթիվ ու բազմազան աշխատանքներով⁴: Չմայած աննպաստ պայմաններին, վարչությանն, այնուամենայնիվ, հաջողվել է իր անդամների թիվը հասցնել 84-ի, որը տեղի փոքր հայ գաղութի համար ստվար թիվ էր: Մասնաճյուղը շարունակ զբաղվել էր նոր անդամներ ներգրավելու քարոզչությամբ, կազմակերպել էր երեկույթ և այլն⁵:

¹ Տե՛ս ՅԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 109, թ. 37:

² Տե՛ս ՅԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 109, թ. 37 շրջ.:

³ Տե՛ս ՅԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 109, թ. 38:

⁴ Տե՛ս ՅԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 109, թ. 38:

⁵ Տե՛ս ՅԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 109, թ. 38 շրջ.:

Գիլամի նահանգում գտնվող Ռեշտ¹ քաղաքն էլ անմասն չմնաց ՅՕԿ ստեղծելու և հայրենիքին աջակցություն ցույց տալու գործում: Հայաստանի Օգնության կոմիտեի Ռեշտի ճյուղը կազմվել է 1924 թ. հունիսի 29-ին Հայաստանի բարեկամների միության նախաձեռնությամբ: Վարչական կազմը բաղկացած էր 7 անդամից և 3 փոխանդամից: Նախագահը Գեղամ Սարգսյանն էր, փոխնախագահը՝ Տիգրան Աճեմյանը, գանձապահը՝ Հարություն Հարությունյանը, քարտուղարը՝ Հովսեփ Էլիազյանը: Անդամներն էին Աստղիկ Ուլուբաբյանը, Ղահրաման Պետրոսյանը և Արամայիս Անանյանը²:

Եյուղի բոլոր անդամները անդամավճար էին մուծում: Դրանց թիվը սկզբում հասնում էր 80-ի: Հայաստանի օգնության կենտրոնական կոմիտեին հղած ՅՕԿ-ի Ռեշտի ճյուղի 1925 թ. հունվարի 21-ի թիվ 21 գրության մեջ նշվում է. «... այժմ մօտաւորապէս մնացել են 60 հօգի: Պակասած անդամներից մի մասը բացակայել է քաղաքիցս, իսկ մի որոշ մասն էլ չցանկացան վճարել»³: Անդամավճարների չափը 1-5 դրան էր, գանձում էին երկու ամիսը մեկ անգամ: Բացի անդամավճարներից ճյուղի եկամտի աղբյուրները գոյանում էին նվեր ստանալուց, երեկույթ, ներկայացում, «մի բաժակ թեյ» և այլ ձեռնարկներ իրականացնելուց⁴:

Գաղութն ուներ «Մ. Ա. Յորդանանեան» անունով դպրոց, որը պահվում էր եկեղեցական անշարժ կալվածքների եկամուտով, թոշակներից և այլ ձեռնարկումներից ստացված եկամուտով: Ուներ նաև գրադարան-ընթերցարան՝ «Ս. Մեսրոպեան» անունով, որը, դժբախտաբար, հաճախորդներ չուներ. գրքերը տանողները չէին վերադարձրել, եղածներն էլ զգզված ու խայտառակ վիճակում էին. մի գրադարան, որը ժամանակին ունեցել է 5-6 հազար կտոր ընտիր գրքերի հավաքածու:

ՅՕԿ-ի Ռեշտի ճյուղի 1925 թ. հունվարի 21-ի թիվ 21 գրությունից՝ ուղղված Հայաստանի Օգնության կենտրոնական կոմիտեին, պարզ է դառնում այն իրողությունը, որ վարչությունը չուներ ո՛չ սեփական, ո՛չ էլ վարձու շենք. ժողովները տեղի էին ունենում մասնավոր բնակարաններում: Եյուղը վարձու աշխատող միայն մեկ հոգի ուներ՝ դրամ գանձելու համար (4-5 ռուբլի ամսավճարով): Եյուղն ուներ կմիք ու դրոշմակնիք⁵:

Ընտրվելուց անմիջապես հետո վարչությունն անցել է աշխատանքի. հավաքել է մուտքի նվերները, անդամավճարների առաջին երկամսյան և փոխադրել ՅՕԿ-ի կենտկոմին:

Վերոհիշյալ գրությունը վկայում է, որ տնտեսական ճգնաժամի հետևանքով անդամներն սկսել էին իրենց տուրքը դժվարությամբ վճարել⁶:

---

¹ Հանդիպում է նաև Ռաշտ ձևով: (Ռեշտի մասին առավել մանրամասն տես Հայ սփյուռք հանրագիտարան, Երևան, 2003, էջ 246):

² Տես ՅԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 109, թ. 39:

³ ՅԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 109, թ. 39:

⁴ Տես ՅԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 109, թթ. 39 և շրջ.:

⁵ Տես ՅԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 109, թ. 39 շրջ.:

⁶ Տես ՅԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 109, թ. 40:

Ռաշտի մասնաճյուղի ցանկությունը՝ անմիջական կապ հաստատել ՅՕԿ-ի կենտրոնի հետ, խարսխված էր այն անկեղծ ցանկության վրա, որ կենտրոնից ուղարկվող շրջաբերականները շուտ հասնեին Ռեշտ: Դա հնարավորություն կտար արագ տեղեկություն ստանալ կենտրոնում կատարվող աշխատանքների մասին, ինչն էլ ոգևորող ազդակ կհանդիսանար Ռեշտում կատարվող աշխատանքների համար¹:

Արխիվային նյութերի հետևողական ուսումնասիրությունների արդյունքում ի հայտ է գալիս այն ճշմարտությունը, որ ՅՕԿ-ի պարսկաստանյան ճյուղերը իրենց նյութական և բարոյական օժանդակությունից երբեք չեն զրկել մայր հայրենիքը:

ՅՕԿ-ի ճյուղեր են ստեղծվել նաև Ահվազում, Նոր Ջուղայում, Ղազվինում, Նիշապուրում, Մեշհեդում, Սաբզեվարում և այլուր: Սակայն նպատակ չհետապնդելով անդրադառնալ այս ճյուղերի հիմնադրմանն ու սկզբնական շրջանում ծավալած գործունեությանը՝ կրավարարվեմք միայն այն փաստի արձանագրմամբ, որ հիշյալ ճյուղերը և որոշակի նպաստ են բերել խորհրդային Հայաստանի վերաշինման գործին:

ՅՕԿ-ի պարսկաստանյան մասնաճյուղերի ստեղծումը և նրանց անաչառ օժանդակությունը մայր հայրենիքին նաև խորացնում և հզորացնում էր հայ ժողովրդի երկու հատվածների միջև կապը, կատարում տեղեկատվական գործառույթներ՝ պարսկահայերին իրազեկելով Հայաստանի կացության մասին, Սփյուռքը կապում հայրենիքի հետ:

Աստղիկ Հակոբյան, Հայաստանի օգնության կոմիտեի (ՅՕԿ) պարսկաստանյան ճյուղերի առաջին քայլերը – Հայաստանի օգնության կոմիտեն (ՅՕԿ) հիմնադրվեց 1921 թ. սեպտեմբերի 13-18-ը Երևանում տեղի ունեցած համագումարի ժամանակ, օրինականացվեց ՀՍԽՅ ժողկոմխորհի սեպտեմբերի 15-ի դեկրետով:

Հայաստանի Օգնության կոմիտեն սկզբում հիմնվեց գլխավորապես սովը հաղթահարելու համար: ՅՕԿ-ը ստեղծեց իր մասնաճյուղերը աշխարհի տարբեր երկրներում, այդ թվում Պարսկաստանում, որտեղ կար մեծաքանակ հայ բնակչություն:

Սույն հոդվածը նվիրված է Թեհրանում, Թավրիզում, Էնզելիում և Ռեշտում հիմնադրված ՅՕԿ-ի մասնաճյուղերի գործունեության լուսաբանմանը:

Астхик Акопян, Первые шаги персидских филиалов Комитета помощи Армении (КПА) –

( ) 1921 .

15

¹ Տե՛ս ՀԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 109, ք. 40:

Astghik Hakobyan, Armenian Relief Committee's (ARC) Persian branches' first steps – Armenian Relief Committee (ARC) was established in September 13-18, 1921, during the congress which took place in Yerevan. It was legalized by ASSR Council of People's Commissars' decree of September 15.

Armenian Relief Committee was initially established mainly to overcome famine. ARC set up its branches in different countries of the world.

ARC set up its branches in Persian cities as well where there were many Armenians. This article is dedicated to the commentary of ARC's branches in Tehran, Tabriz, Enzeli and Rasht. The establishment of ARC's Persian branches and their support to the mother country strengthens the connection between Armenian people who are in two different parts.

Աստղիկ Հակոբյան - ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետի շրջանավարտ, Հայաստանի Օգնության կոմիտեի (ՀՕԿ) պարսկաստանյան ժյուղի աշխատակից

